

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2001 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2001

1

VILNIUS 2002

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2001

1

VILNIUS 2002

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKAUSKAS
Lenkijos MA istorijos institutas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio Universitetas

Redakcinės kolegijos adresas:
Kražių g. 5, 2001 Vilnius
<http://www.crosswinds.net/~istorija/lim.html>

STRAIPSNIAI IR PRANEŠIMAI

RIMVYDAS P E T R A U S K A S

PONAS SAVO ŽEMĖJE: LIETUVOS PAREIGŪNAI XIV A. PABAIGOJE – XV AMŽIUJE*

1479 m. Žemaitijos seniūnas Jonas Kęsgailaitis, reaguodamas į Ordino didžiojo magistro priekaištus dėl jo pavaldinių daromų skriaudų, pastarajam rašė, kad tuo metu buvo išvykęs ir tas dalykas jam nėra žinomas. O po to pridūrė: „Jūsū didenybė gali suprasti, kaip liaudis yra valdoma, kuomet pono nėra namie“¹. Šis XV a. šaltiniuose retai pasitaikančios Lietuvos didiko refleksijos pavyzdys kiek atskleidžia seniūno požiūrį į savo valdžią. Ponas savo žemėje?

Istoriografijoje yra įsitvirtinusi teorija apie „pareigybinį lietuvių bajorijos“ pobūdį. Ji teigia, kad priklausymą XV a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdančiajam elitui lėmė pasaulietinių ar dvasinių pareigybių vykdymas². Ankstesniuose tyrinėjimuose stengiausi parodyti, kad aukšta socialinė ir politinė Lietuvos bajorijos padėtis priklausė nuo kilmės³, tuo tarpu čia noriu atidžiau panagrinėti, kokią vietą

* Dėkoju fondui Katholischer Akademischer Ausländer-Dienst už stipendiją stažuotei Berlyno Laisvajame universitete ir galimybę dirbti Slaptajame Prūsijos valstybės kultūros palikimo archyve (Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz).

¹ *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz* (toliau – *GStA PK*), OBA 16803: *Im sulchen kann ewer groszmechtikeit wol erkennen und wissen, wy sich es folck reigirt im lande also eyn here nicht in heimisch ist.*

² J. S u c h o c k i, Formowanie się i skład narodu politycznego w Wielkim Księstwie Litewskim późnego średniowiecza, *Zapiski Historyczne*, 1983, t. 48, s. 31–78; K. P i e t k i e w i c z, *Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka*, Poznań, 1995 (sk. „Urzędniczy charakter elity litewskiej“, s. 76–80).

³ R. P e t r a u s k a s, XV amžiaus Lietuvos bajorijos struktūra: giminės problema, *Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, sudarė A. Bumblauskas ir R. Petrauskas, Vilnius, 1999, p. 123–158; R. P e t r a u s k a s, Vytauto laikų didikų kilmė, *Lituanistica*, 2000, Nr. 1/2, p. 16–31.

XIV a. pabaigos – XV a. LDK valdžios struktūroje užėmė pareigūnai. Pirmą straipsnio dalis skirta pareigybių sistemos formavimuisi ir kai kurioms jos ypatybėms aptarti. Išsami pareigybių sistemos XV a. Lietuvoje analizė reikalautų atskiros studijos. Čia ji nagrinėjama tiek, kiek to reikalauja pagrindinė tyrimo tema – pareigūnų valdžios prielaidos, kurias bandoma atskleisti antroje straipsnio dalyje.

Pareigybių sistemos formavimasis

XIV a. pabaigoje – XV a. pirmojoje pusėje pareigybių sistema Lietuvoje tik klostėsi. Vietinės valdžios pareigūnai buvo žinomi ir anksčiau, pvz., 1364 m. Veliuonos seniūnas Goštautas⁴, 1365 m. Vilniaus seniūnas (*hauptmanne zur Wilde*) Dirsūnas⁵, 1369 m. Paštuvos seniūnas (*capitaneus castris Pasten*) Girdavas⁶, 1377 m. Trakų seniūnas/vaitas (*advocatus in Trakken*) Pekstė (*Pexste*)⁷, tačiau centrinės valdžios administracinę struktūrą pradėjo formuoti Vytautas. 1395 m. pirmą kartą minimas valdovo (dvaro) maršalas (*marschalcus curie*) Čupurna⁸. 1407 m. – didysis (žemės) maršalas (*marschalcus terre Lithwanie*) – tas pats Čupurna⁹, 1409 m. – dvaro taurininkas (*pincerna curie*) Sudimantas¹⁰, 1410 m. – pataurininkis (*subpincerna*) Alekna Mangirdaitis¹¹, 1428 m. – vyriausiasis kambarinis/kamarininkas (*supremus cubicularius*) Jurgis Strumila¹², 1429 m. – išdininkas (*thesaurarius*), tas pats Jurgis Strumila¹³. XV a. I pusėje ši sistema buvo dar neišplėtotą, pareigybių specifika nebuvo aiški ir patiems vykdytojams. Antai 1409 m. viename dokumente Čupurna įvardijamas kaip žemės maršalas, kitame „pažeminamas“ iki dvaro maršalo¹⁴. Tiesa, reikia pažymėti, kad maršalo pareigybė lengviausiai prigijo valdovo dvare. Valdovo maršalas buvo svarbiausias dvaro pareigūnas, be reprezentacinių,

⁴ *Scriptores rerum prussicarum* (toliau – *SRP*), hrsg. von Th. Hirsch, M. Töppen, E. Strehle, Leipzig, 1863, Bd. 2, S. 547.

⁵ Ten pat, p. 553.

⁶ Ten pat, p. 565.

⁷ Ten pat, p. 113.

⁸ *Vitoldiana: Codex privilegiorum Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1386–1430* (toliau – *Vitoldiana*), ed. J. Ochmański, Warszawa, Poznań, 1986, p. 19.

⁹ Ten pat, p. 72. Żr. L. K o r c z a k, Marszałkowie ziemscy w Wielkim Księstwie Litewskim w XV wieku, *Cracovia-Polonia-Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w 65-rocznicę urodzin i 40-lecie pracy naukowej*, Kraków, 1995, s. 373–376.

¹⁰ *Vitoldiana*, p. 74.

¹¹ Ten pat, p. 30.

¹² Ten pat, p. 13.

¹³ Ten pat, p. 105.

¹⁴ Ten pat, p. 28, 73–74.

vykdantis kai kurias administracines ir teismų funkcijas. Maršalo pareigybė buvo labai glaudžiai susijusi su valdovo asmeniu. Kadangi ši sistema leido valdovui turėti vienu metu keletą maršalų (Kazimiero Jogailaičio laikais jų buvo beveik 30), šie neretai derindavo maršalo pareigas su kokios nors seniūnijos administravimu. Galima šį tą pasakyti ir apie šios pareigybės provenienciją. Iš Vokietijos maršalo pareigybė per Čekiją XIV a. atėjo į Lenkiją. Ji jau buvo netekusi savo pirminės reikšmės (*marescalcus* – arklidininkas) ir reiškė dvaro reikalų tvarkytoją¹⁵. Būtent tokia maršalo kompetencija nuo pat pradžių įsitvirtino ir Lietuvoje. Dar Vytauto laikais pradėta gana tiksliai skirti žemės ir valdovo maršalus. Sunku pasakyti ką nors konkretesnio apie jų funkcijų skirtumus tuo metu. Atrodo, jog garbingiausias Lietuvos žemės maršalas tapdavo ir valdovo maršalu, kurių paprastai būdavo keletas. Beje, kartais ir tarp jų pasitaikydavo tam tikra hierarchija, kuomet išskiriamas vyriausias valdovo maršalas¹⁶. Savo vyriausiąjį maršalą turėjo ir nuverstasis Švitrigaila¹⁷.

Iždininko, taurininko, patalininko ir kitos dvaro pareigybės pasitaiko sporadiškai¹⁸. Prie jau žinomų Kazimiero dvaro pareigybių galima pridurti kalavijininką¹⁹. Reguliariai minimi tik sekretoriai, kurie, išsiskirdami savo išsilavinimu, vykdė įvairią veiklą (dokumentų rengimas, pasiuntinybės ir pan.).

Kazimiero valdymo pradžioje pirmąkart sutinkami kancleriai: 1441 m. Sudivojus Valmantaitis²⁰, 1444 m. – jo sūnėnas Mykolas Kęsgailaitis²¹. Neilgai trukus atsirado kariuomenės vado pareigybė. Istoriografijoje teigiama, kad etmono pareigybė buvo įsteigta apie 1497 m. Pirmuoju etmonu tapo kunigaikštis Konstantinas Ostrogiškis²². Tačiau vargu ar toks „įsteigimo“ faktas egzistavo. Pastovi etmono

¹⁵ U. H a l b a c h, *Der russische Fürstenhof vor dem 16 Jh. Eine vergleichende Untersuchung zur politischen Lexikologie und Verfassungsgeschichte der Alten Rus*, Stuttgart, 1985, S. 27, 277.

¹⁶ Vienas lietuvių didikų 1474 11 22 laiško Ordino magistrui autorių Stanislovas Sudivojaitis *koniglicher gnadin oberste marschalk (Codex epistolaris saeculi decimi quinti (toliau – CEXV)*, ed. A. Lewicki, Cracoviae, 1894, t. 3, p. 213).

¹⁷ 1433 11 23 Švitrigaila pasiuntė deryboms tarp Ordino ir Lenkijos savo *obersten marschall* Jurgi Petkevičių (*Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie*, bearb. von K. Forstreuter und H. Koeppen, Göttingen, 1976, Bd. 4, S. 650).

¹⁸ Žr.: *Urządnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz i A. Rachuba, Kórnik, 1994.

¹⁹ Apie 1482 m. Ordino reccas mini *hern Stenczil Littuwischen swertfurer (Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, hrsg. von Max Töppen, Leipzig, 1886, Bd. 5, S. 383).

²⁰ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej* (toliau – *KDKW*), wyd. J. Fijałek i W. Semkiewicz, Kraków, 1932–1948, p. 191.

²¹ Ten pat, p. 204.

²² P vz., K. A v i ž o n i s, *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1994, t. 4, p. 117. Plg. K. P i e t k i e w i c z, *Wielkie Księstwo Litewskie...*, s. 99 (1497 m. Konstantino Ostrogiškio titulas – *supremus campiductor magni ducatus Lituaniae*).

pareigybė ilgainiui susiformavo iš laikinai skiriamų karo vadų ir tik XVI a. II pusėje etmonas buvo skiriamas iki gyvos galvos. Tokį šios pareigybės pobūdį gerai atspindi žodžio „etmonas“ kilmė. Į slavų (čekų, lenkų, rusėnų) kalbas jis atėjo iš senosios vokiečių kalbos žodžio *hauptman*, *hovetman* (bendrasia prasme reiškęs „vada“)²³. 1455 m. gegužės 28 d. vienas iš Lietuvos didikų laiško Ordino didžiajam magistrui autorių yra *ductor supremus exercitus* („vyriausiasis kariuomenės vadas“) Andrius Sakaitis²⁴. 1493 m. vasario 8 d. Ordino didžiojo magistro laiške Livonijos magistrui minimas Lietuvos didžiojo „kunigaikščio dvariškis ir karo vadas“ Dobrogostas Narbutaitis²⁵. Ypač įdomus yra pirmasis atvejis. Vyriausiuoju Lietuvos kariuomenės vadu oficialiame dokumente pasivadina vienas įtakingiausių to meto LDK didikų Andrius Sakaitis. Vėlesniuose dokumentuose jis taip nebetituluojamas, tačiau 1455 m. jo pareigybės įvardijimas skamba beveik identišškai 1497 m. Konstantino Ostrogiškio pareigybei.

Vietinių pareigybių struktūra, palyginti su centrine, buvo labiau išplėtotą. Vilniaus, Trakų ir Veliuonos pavyzdžiai rodo, kad XV a. sistema iš dalies galėjo būti praėjusio šimtmečio paveldas. 1413 m. Horodlėje įvestos Vilniaus ir Trakų vaivadų bei kaštelionų pareigybės tik pakeitė šių sričių seniūnus. 1415 m. Ordino magistras toliau adresavo laiškus Vilniaus seniūnui (*houptman*) Manvydui²⁶. 1409 m. pirmą kartą minimas Žemaičių seniūnas (*houptman czu Samaiten*) Rumbaudas²⁷. Didžiųjų sričių (pvz., Kijevo, Smolensko, Polocko, Vitebsko, Naugarduko) valdytojais ilgainiui tapo vaivadomis, mažesniąsias administracines struktūras valdė seniūnai arba vietininkai.

Tačiau ir vietinių pareigūnų sistema buvo gana prieštaringa. Kaip teisingai pastebėjo Z. Wojtkowiakas, problemas kelia pati pareigūnų titulatura²⁸. Istoriografijoje nėra įtikinamai atskleistas „seniūno“ ir „vietininko“ terminų santykis. M. Liubavskio nuomone, seniūno sąvoka yra vėlesnė už vietininko. Ji buvo perimta iš Lenkijos ir iš pradžių ilgą laiką vartojama apibūdinant tik stambiausių centrų valdytojus²⁹. Tačiau atidesnė šaltinių terminijos analizė šios M. Liubavskio išvados nepatvirtina. Nagrinėjant tuometinę terminiją, reikia įvertinti kelias kalbinės situa-

²³ A. B r ü c k n e r, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa, 1974, s. 171.

²⁴ *GSIA PK*, OBA 13725.

²⁵ *GSIA PK*, OF 18b, p. 147: *des irluchsten groszfursten in Littauwen hoffsdynere und felthouptmann*.

²⁶ *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430* (toliau – *CEV*), ed. A. Prochaska, Cracoviae, 1882, p. 327.

²⁷ *Ten pat*, p. 183.

²⁸ Z. W o j t k o w i a k, Urzędnicy zarządu lokalnego na Litwie. Tytułatura zarządców powiatowych przed reformą administracyjną z lat 1565–1566, *Studia Źródłoznawcze*, 1979, t. 24, s. 139.

²⁹ M. K. Л ю б а в с к и й, *Областное деление и местное управление Литовско-русского государства ко времени издания первого Литовского статута*, Москва, 1892, с. 64–67.

cijos ypatybes. Visų pirma reikia atsižvelgti į šnekamosios ir rašto kalbos neatitikimą Lietuvoje ir su tuo susijusį „vertimo“ problemišumą. Be to, to meto LDK buvo vartojamos bent kelios rašto kalbos, kurių sąvokas lemdavo kiekvienos iš jų istorija. XIV a. pabaigos – XV a. I pusės lotyniškuose dokumentuose vietos pareigūnas dažniausiai vadinamas žodžiu *capitaneus* (kartais *tenutarius*), vokiškuose – *hauptmann*, rusėniškuose – *наместник*. Negalima išvelgti jokio chronologinio „pirmavimo“. Tas faktas, kad XIV a. pabaigos – XV a. vidurio LDK dokumentai ar laišakai dažniausiai buvo rašomi lotyniškai ir vokiškai, lėmė dažnesnį *capitaneus/hauptmann* termino vartojimą. XVI a. I pusėje rusėniškuose šaltiniuose seniūno (*смапоспа*) terminas išstūmė vietininko (*наместник*) terminą³⁰. Čia išties galima kalbėti apie lenkišką įtaką, tačiau „pirminio“ vietinio pareigūno titulo klausimu ši evoliucija nieko nepasako. Todėl, skirtingai nei Z. Wojtkowiakas, linkstantis XV a. pareigūnus vadinti tik vietininkais, manau, kad lygiai pagrįsta vartoti ir seniūno sąvoką.

Ankstyvoji LDK vietinių pareigybių sistema buvo prieštaringa ir kitu požiūriu. Kai kurie pavyzdžiai rodo, kad vienu metu tą pačią pareigybę galėjo užimti keli žmonės. Antai nuo 1398 iki 1423 m. Kauno seniūnu buvo Jonas Sungaila, tačiau viename XV a. pradžios dokumente teigiama, kad Vytautas Kauno seniūnu paskyrė Čupurnos brolą Gintautą³¹, o 1418 m. Kauno seniūnu tituluojamas Šedbaras Valmantaitis³². 1431 m. gegužės 4–5 d. derybose su didžiuoju magistru dalyvavo Kauno seniūnas Sudivojus Valmantaitis³³, tuo tarpu 1432 m. lapkričio mėn. Klai-pėdos komtūras laiške didžiajam magistrui Kauno seniūnu vėl vadino jo brolių Šedbarą³⁴. Atrodo, kad abu broliai šias pareigas ėjo vienu metu, o 1432 m. pabaigoje, po Valmantaičių sąmokslu, Žygimantas Kęstutaitis jas iš jų atėmė³⁵. Įdomu, kad 1447 m., jau valdant Kazimierui, Sudivojus grįžo į šias pareigas³⁶.

³⁰ Z. W o j t k o w i a k, min. veik., p. 141–144.

³¹ *Ouch erwirdig(ir) gnedig(ir) meister wisset, das herczog Withawt hat eynen nuwin houptman gemacht czu Cawin und der ist Ginhawt genant und ist Czepornin brudir son* (nedatuotas Ragainės pilies komtūro laiškas didžiajam magistrui: *GStA PK*, OBA 28512). Iš visko sprendžiant, laiško rašymo metu Čupurna dar buvo gyvas (mirė prieš 1412 m.).

³² *CEV*, p. 413.

³³ *GStA PK*, OBA 5636 (*her Sudywoy woywode czu Kauwen*).

³⁴ *GStA PK*, OBA 6896 (*Schedebar hoptman von Kaywen*). Dokumento apraše nurodyta 1434 m. data, tačiau iš teksto matyti, kad laiškas buvo parašytas 1432 m.

³⁵ *GStA PK*, OBA 6312: laiško pabaiga neišliko, todėl nėra aiški tiksli data, autorius ir adresatas. Iš kai kurių šalutinių duomenų galima spręsti, kad šį laišką Ordino didžiajam magistrui 1432 m. pabaigoje rašė Ragainės komtūras. Jame teigiama, kad Žygimantas paskyrė naująjį Kauno seniūną (greičiausiai Gineitį) (*herczog Segemunt, der neue grosfurste, hot eynen newen houbtman gesant gegen Cauwen*), ir cituojami vokiečių pirklių pokalbiai su Sudivojumi ir Šedbaru.

³⁶ *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch* (toliau – *LUB*), hrsg. von F. G. Bunge u. a., Riga–Moskau, 1896, Bd. 10, S. 273.

Sunku pasakyti, ar egzistavo tokių seniūnų hierarchija, tačiau XV a. vidurio Žemaitijos seniūnų gradacija leistų į šį klausimą atsakyti teigiamai³⁷. Analogiškų atvejų pasitaiko ir kitose vietose. Pavyzdžiui, 1451 m. gegužės 9 d. Kazimieras suteikia kredencialus pas Ordino didįjį magistrą vykstančiam *generoso Iwassko Sakowycz vicesgerenti in curia nostra Wilkynysky*³⁸. Tokių atvejų galėjo būti ir daugiau, bet tuo metu tai buvo greičiau išimtys, susijusios su tam tikrais ypatingais didžiojo kunigaikščio pavedimais. Įdomu, kad *vicesgerens* šaltiniuose kartais tapatinamas su „vietininku“³⁹. Be abejo, čia turėtas omeny vadinamasai „vietininko (vaivados) vietininkas“⁴⁰. Akivaizdu, kad „vietininko“ titulas buvo daugiaprasmis, todėl nenuostabu, kad nuo XVI a. pradžios jis vis labiau išstumiamas ir iš rusėniškų dokumentų. Įdomu, kad vokiški šaltiniai leidžia išvilgti dar vieną subtilią terminologinę distinkciją. 1506 m. balandžio 1 d. Žemaitijos seniūnas Stanislovas Jonaitis Kęsgailaitis laiške didžiajam magistrui pasirenka savo pavaduotojui apibūdinti *stadholder* (vietininko) terminą⁴¹, ir tai dar labiau sustiprina „capitaneus/hauptmann=seniūnas“ vertimo pagrįstumą. Vietininko sąvoka suponuoja besąlygišką didžiojo kunigaikščio autoritetą pareigūno atžvilgiu, tačiau didžiojo kunigaikščio ir vietos didiko valdžios santykis, kaip vėliau matysime, buvo sudėtingesnis. Todėl „seniūno“ terminas yra adekvatesnis tuometinei sociopolitinei tikrovei.

XV a. vietinės valdžios struktūra dar buvo labai nesudėtinga, šaltiniai tik labai retais atvejais mini seniūnams pavaldžius pareigūnus. Todėl kyla seniūnų valdžios prielaidų klausimas.

Didysis kunigaikštis ir giminė: dvejoja seniūnijos prigimtis

Pareigūnų skyrimas buvo didžiojo kunigaikščio teisė. Čia valdovo nevaržė jokios teisinės normos, išskyrus tai, kad pagal 1492 m. Aleksandro privilegiją jis

³⁷ XV a. viduryje Žemaitijoje vienu metu valdė keli seniūnai. Pvz., 1452 08 08 dokumentas: *obirsterhouptmann* – Jonas Kęsgailaitis ir *houptmann* – Kontautas (*Index corporis historico-diplomatici Livoniae, Esthoniae, Curoniae*, ed. C. E. Napiersky, Riga, Dorpat, 1835, t. 2, p. 16, Nr. 1890). Plg. S. C. R o w e l l, Rusena karas Žemaičiuose: keletas pastabų apie 1442 m. privilegijos genezę, *Žemaičių praeitis*, 1998, t. 8, p. 9–11.

³⁸ *GStA PK*, OBA 10693.

³⁹ 1479 09 26 dokumentas išduotas, liudijant *domino Ivaszko tunc existente vicegerens alias nanyeszthnykyem in Nova Throky* (*KDKW*, p. 371). 1476 02 29 minimas ir Vilniaus pilies *vicesgerens* Albertas (ten pat, p. 352).

⁴⁰ Pvz., *наместникъ Виленский пана воеводы Виленского Богданъ Кевла* (1495 04 29 Ldk Aleksandro dokumentas – *Русская историческая библиотека, т. 27. Литовская Метрика. Книги записей* (toliau – *РИБ*), С.-Петербург, 1910, с. 599). Norint atskirti įvairaus lygio vietininkus, kartais vartotas mažybinis žodis *наместничокъ* (*РИБ*, С.-Петербург, 1903, т. 20, с. 135, 414, 858). Apie tokius vietininkus žr.: М. К. Л ю б а в с к и й, *min. veik.*, p. 663, 771–772.

⁴¹ *GStA PK*, OBA 19099.

turėjo tartis su Ponų taryba. Be to, Horodlės privilegija (1413) neleido į aukščiausias pareigybes skirti ne katalikus, o Kazimiero privilegija (1447) – svetimšalius. Be šių teisinių normų, valdovo pasirinkimą riboja nemažai stiprių, nors niekur eksplicitiškai nefiksuotų papročių. Pirmiausia svarbiausias pareigybes visada užimdavo tik kilmingiausi asmenys. Diduomenė, turėdama svarbiausias dignitorijas, įtvirtino kelių pareigybių jungimo vienosė rankosė praktiką. Susiformavo laipsniško kilimo pareigose tradicija (nuo žemesnių centrinių ir teritorinių pareigybių į aukščiausias). Žvilgsnis į XIV a. pabaigos – XV a. pareigūnų sąrašą liudija, kad egzistavo koreliacija tarp pareigūnų personalijų ir giminystės ryšių.

Kanclerio pareigose Sudivojų Valmantaitį pakeitė jo sūnėnas Mykolas Kęsgailaitis. Žemės maršalais buvo Rumbaudas Valmantaitis, jo sūnėnas Stankus Sudivojaitis ir jų giminaitis Martynas Goštautas, taip pat Petras Mangirdaitis ir jo anūkas Petras Jonaitis Mangirdaitis.

Ši priklausomybė ypač būdinga vietinėms pareigybėms. Pirmą Vilniaus vaivadą Albertą Manvydą po jo mirties pakeitė brolis Jurgis Gedgaudas. Ši seka nutrūko Gedgaudui pasirinkus Švitrigailos pusę. 1443 m. vaivada tapęs Jonas Goštautas pratęsė savo giminės tradiciją; 1387 m. Vilniaus seniūnu buvo jo tėvas Andrius. Mirus Jonui Goštautui, vaivados postą „susigrąžino“ Manvydai (Jonas Manvydaitis). Po jo buvo Mykolas Kęsgailaitis, kurio viena sesuo buvo ištėkėjusi už Jono Goštauto⁴², kita – už Petro Senkos Gedgaudaičio⁴³. Priešpaskutinio XV a. Vilniaus vaivados Alekno Sudimantaičio žmona buvo Jono Manvydaičio duktė. Panašų vaizdą matome ir tarp kaštelionių. Jais buvo (eilės tvarka) Minigaila (miręs be palikuonių, giminystės ryšiai neaiškūs), Kristinas Astikas, Kęsgaila Valmantaitis, Petras Senka Gedgaudaitis, Sudivojus Valmantaitis, Dobka Kęsgailaitis, Albertas Jonaitis Manvydaitis, Radvila Astikaitis, Jonas Kęsgailaitis, kunigaikštis Aleksandras Alšėniškis (vedęs Vilniaus vaivados Alekno Sudimantaičio dukterį⁴⁴).

Trakų pareigūnų sąrašas neatspindi tokios ryškios tendencijos, bet ir čia pasitaiko giminysčių. Pirmojo Trakų seniūno Ginvilo sūnus Načkus Ginvilaitis 1452 m. tapo Trakų kaštelionu. Antrojo seniūno ir pirmojo vaivados Jauniaus Valmantaičio giminaitis Jonas Goštautas vaivados pareigas ėjo nuo 1440 m. (jo sūnus Martynas Goštautas – nuo 1480 m.). Po Jono Manvydaičio mirties vaivada buvo jo giminaitis (tas pats herbas) Jonas Vėževičius, kuris buvo vedęs Sudivojaus Valmantaičio dukterį⁴⁵. Stankus Sudivojaitis Trakų vaivada tapo 1478 m. Vaivadomis buvo taip pat tėvas ir sūnus Sakaičiai (Andrius ir Bagdonas).

⁴² K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo Litewskie...*, s. 83.

⁴³ W. Peltz, *Ród Giedygołda i jego majętność: z dziejów tworzenia się wielkiej własności ziemskiej w Wielkim Księstwie Litewskim w XV wieku*, *Historia*, 1971, t. 11, s. 28.

⁴⁴ J. Wolff, *Kniazowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*, Warszawa, 1895, s. 102.

⁴⁵ *KDKW*, p. 380; K. Pietkiewicz, *Kieżgajłowie i ich latyfundiūm do połowy XVI wieku*, Poznań, 1982, s. 34.

Istoriografijoje seniai pastebėta, kad Kęsgailos ilgą laiką savo rankose turėjo Žemaičių seniūniją.

Įdomi yra seniūnų personalijų problema, nes čia, be kita ko, lauktinas ryšys su geografiniu tėvonijų išsidėstymu. Nuo pat 1440 m. iki amžiaus pabaigos Anykščių seniūnais buvo netoliese savo valdas turėję Astikai⁴⁶. 1398 m. Kristinas Astikas pirmą kartą tituluojamas Užpalių seniūnu. Grigalius Astikaitis ir Mikalojus II Radvila valdė čia dar XVI a. 2–3-iajame dešimtmetyje, pratęsdami nenutrūkstamą Astikų-Radvilų grandinę⁴⁷.

Ukmergės seniūnais yra buvę du Valmantaičiai – Kęsgaila ir Šedbaras⁴⁸. Kaip žinoma, ten buvo jų tėvoninė valda. XV a. viduryje Ukmergėje septynis žmones gavo jų brolėnas Mykolas Rumbaudaitis; įrašė nurodyta, kad tai jo tėvonija⁴⁹. Šedbaras ir Sudivojus Valmantaičiai valdė Kaune⁵⁰, kurio valsčiuje penkis žmones gavo Kęsgailienė⁵¹.

1387 ir 1398 m. Ašmenos seniūnu apibūdinto Minigailos tėvoninės žemės (Dieveniškės) driekėsi kaimynystėje.

Šalčininkų seniūnu buvo Aleksandras Mantautas. Netoliese esančiuose Žirmūnuose tėvoniją turėjo jo giminaičiai (tas pats Kirvio herbas) Butrimai. Derybose su Ordinu dalyvavusio Bartošo Mantautaičio kilmė – iš *Šalčininkų*⁵².

Jau esu aptaręs Manvydo ryšį su Breslauja⁵³. Seniūnu čia kuri laiką buvo jo herbinis giminaitis Jonas Vėževičius⁵⁴, taip pat Jurgis Getautaitis, kuris kartą pasirašė kaip Višnevo (sena Manvydų valda) tėvonis⁵⁵.

Kazimiero laikais tėvoniniame Medile seniūnu buvo paskirtas Andrius Sakaitis. Po jo šias pareigas ėjo sūnus Bagdonas Andriejaitis⁵⁶. Andrius Sakaitis savo tėvą Stanislovą Saką pakeitė Dubingių seniūnijoje.

Vienos giminės atstovų randame ir tarp rusiškų žemių valdytojų, kuriuos skirdamas kunigaikštis turėjo kur kas daugiau laisvės. Smolensko vietininkais buvo abu žinomi Butrimai, Jurgis Gedgaudas ir jo sūnus Petras Senka, Sudivojus Valmantai-

⁴⁶ Z. W o j t k o w i a k, min. veik., p. 150.

⁴⁷ A. B o n i e c k i, *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku*, Warszawa, 1887, s. 36 (priedas).

⁴⁸ *CEV*, p. 643, 709.

⁴⁹ *PIB*, t. 27, c. 122.

⁵⁰ *CEV*, p. 413; *LUB*, t. 10, p. 248 ir kt.

⁵¹ *PIB*, t. 27, c. 10.

⁵² *GSIA PK*, OBA 12336,12378 (*von der Solcze*).

⁵³ R. P e t r a u s k a s, *Vytauto laikų didikų kilmė*, p. 23. Ten pat platesnė dokumentacija didikų tėvonijų klausimu.

⁵⁴ O. P. B a c k u s, *Motives of West Russian Nobles in Deserting Lithuania for Moscow 1377–1514*, Kansas-Lawrence, 1957, p. 62.

⁵⁵ *KDKW*, p. 293–294.

⁵⁶ A. B o n i e c k i, min. veik., p. 33.

tis ir jo sūnėnas Mykolas Kęsgailaitis; Kijevo vaivadomis (ar kunigaikščiais) – Jonas Algimantaitis ir Mykolas Jonaitis (Alšėniškiai); Aleksandras (Olelka) Vladimiraits ir Simonas Olelkaitis⁵⁷; Martynas Goštautas, kurio sesuo buvo ištėkėjusi už Simono Olelkaičio, o abi žmonos giminiavosi su Alšėniškiais⁵⁸; Jonas Chodkevičius, vedęs Olelkos Vladimiraičio brolio Jono (Bielskio) dukterį⁵⁹.

Nagrinėjant pareigybių personalinę sudėtį matyti, jog egzistavo giminiškų ryšių įtaka pareigūnų rotacijai. Giminytė su pirmtaku nėra *conditio sine qua non* gauti vieną ar kitą pareigybę. Didysis kunigaikštis, be abejo, galėjo ją suteikti „pašaliniam“ asmeniui. Tai jis ne kartą ir darė, norėdamas sustiprinti jam labiau atsidasavusius didikus. Tačiau dažni pareigybių paveldėjimo atvejai (didelė dalis jų liko neatskleisti, nes daugelio XV a. didikų žmonių kilmė yra nežinoma) iškalbingai liudija, kad valdovas paprastai būdavo nesuinteresuotas keisti nusistovėjusius vietos valdžios santykius.

Toks jo elgesys taps dar labiau suprantamas, jei įsivaizduosime valdžios funkcionavimo sąlygas viduramžiškoje Lietuvoje. Didysis kunigaikštis, neturėdamas visą šalį apimančios administracinės struktūros, periodiškai apkeliavo kraštą šitaip sutvirtindamas savo valdžią vietose. Šios valdžios užtikrinimu kasdieniame gyvenime jis rūpintis negalėjo, todėl neišvengiamai turėjo ieškoti atramos vietinėje bajorijoje. Vargu ar jam buvo naudinga laužyti nusistovėjusius hierarchinius santykius žemėse, pavietuose, valsčiuose. Daug patogiau buvo jais pasinaudoti kuriant savąją („valstybinę“) valdžios sistemą. Jis sukurdavo „antro laipsnio“ politinius institutus, kurie realiame gyvenime pasiduodavo paprastumo dėsnui ir susiliedavo su pirminiais vietiniais institutais. Tad galima kalbėti apie dvejomis seniūnijos prigimtį – kunigaikščio deleguojama valdžia rėmėsi jau egzistuojančiais sociopolitiniais santykiais.

Vygandas Marburgietis pasakoja apie 1365 m. Maišiagalos žemėje sutiktą 400 lietuvių būrį, kuriam vadovavo Buškys (*Busko*)⁶⁰. Toks būrys greičiausiai veikė su kunigaikščio žinia, tačiau jam vadovavo vietinis didikas. 1385 m. gretimoje Deltuvos žemėje Ordino „Wegeberichtai“ mini *Busekindorf*⁶¹. Vieną iš tuo metu centrinių, Ašmenos, pavietų valdė Minigaila, kurio tėvonija buvo netoliese. Žemaitijos seniūnu buvo paskirtas Kęsgaila, kurio motina, regis, buvo kilusi iš vietos bajorų⁶². Tokią pareigūnų parinkimo logiką atspindi Lietuvos metraščio epizodas apie naujo Žemaitijos seniūno paskyrimą. Jonas Goštautas pataria Kazimierui skirti seniūnu

⁵⁷ Aleksandro tėvas Vladimiras Algirdaitis 1362–1395 m. buvo dalinis Kijevo kunigaikštis.

⁵⁸ W. S e m k o w i c z, O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle r. 1413, *Rocznik Towarzystwa Heraldycznego*, 1921–1923, t. 6, s. 122–123.

⁵⁹ J. W o l f f, min. veik., p. 4.

⁶⁰ *SRP*, t. 2, p. 554.

⁶¹ Ten pat, p. 694.

⁶² Žr.: R. P e t r a u s k a s, *Vytauto laikų didikų kilmė*, p. 24.

Kontautą, nes dabar ten valdąs jo giminaitis⁶³. Šis pasakojimas istoriografijoje laikomas patikimu⁶⁴, bet kuriuo atveju jis vertingas kaip politinę savimonę atskleidžiąs tekstas. Galima manyti, kad tapti seniūno įpėdiniu daugiausia šansų turėdavo jo giminaičiai ir kad tokia praktika buvo laikoma teisinga. Taip pat galima teigti, kad seniūnai jų valdomose teritorijose paprastai turėdavo alodinių valdų. Valdovas turbūt rasdavo galimybių proteguoti jam labiau atsidavusius asmenis, bet jo laisvė parenkant pareigūnus buvo ribota. Žmogui, nepriklausančiam vietos diduomenei, buvo pernelyg sunku sėkmingai reprezentuoti kunigaikščio valdžią. Išskyla vis ta pati „institucinio vakuumo“ problema. XV a. pirmosios pusės šaltiniuose nėra paliudytas koks nors seniūniui pavaldžios asmenų grupės egzistavimas, o jei taip, tai kas tuomet sudarė jo valdžios atramą? Nuolatinio išorinio pavojaus sąlygomis šis klausimas turėjo būti labai aktualus. Patikimos paramos galima buvo tikėtis tik iš giminaičių bei sąjungininkų, šaltiniuose vadinamų *amici, frunde, приятели*. Pastarieji savo funkcijomis nedaug skyrėsi nuo giminaičių. „Draugyste“ paremti socialiniai santykiai iš esmės kartojo giminiškų ryšių modelį: ir vieniems, ir kitiems būdingas santykių horizontalumas. Tai savotiška išplėstinė giminystė. Ne veltui šaltiniuose šie terminai galėjo reikšti ir kraujo giminaičius.

Žvelgiant į XV a. pareigūnų sąrašą negalima nepastebėti, kad atskiros seniūnijos labai nevienodai minimos šaltiniuose. Kai kuriais atvejais seniūnų sąrašą galime sudaryti beveik be spragų, o kitais žinome vos vieną ar du seniūnus. Šio pastebėjimo negalima paaiškinti vien šaltinių spragomis. Mažas seniūnų skaičius itin būdingas „tikrosios“ Lietuvos teritorijai, kurioje savo tėvonines valdas turėjo dauguma Lietuvos didikų. Atrodo, kad kartais seniūnų įtakos sferas lemdavo situacija vietos didikų giminėse. Pavyzdžiui, apie 1442 m. mirus Kristinui Astikui, Anykščių seniūnu tapo jo sūnus Mickus, o Užpalių ir Pienionių – kitas sūnus Radvila. Anykščiai yra tarp Užpalių ir Pienionių, todėl galima teigti, kad ligtol egzistavęs vienas, Astiko valdomas, pavietas buvo suskaidytas į dvi dalis, atsižvelgiant į paveldėjimo Astiko šeimoje ypatybes. Kartu matome, kad pavietų teritorija tuomet nebuvo uždara ir griežtai atribota, jų struktūra buvo gana laisva. Tais atvejais, kai didikų tėvonijos būdavo pavietų centre, atskiro seniūno titulo apskritai galėjo nebūti. Antai Ukmergės seniūnais Vytauto laikais buvo Valmantaičiai – Kęsgaila ir Šedbaras, kurių tėvoninės žemės driekėsi čia pat. Todėl nenuostabu, kad po 1433–1434 m. (kai greičiausiai po Valmantaičių sąmokslu⁶⁵ Ukmergės seniūnu trumpam tapo

⁶³ *Lietuvos metraštis: Bychovco kronika*, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė R. Jاسas, Vilnius, 1971, p. 131.

⁶⁴ O. H a l e c k i, *Litwa, Ruś i Żmudź jako częsci składowe Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Kraków, 1916, s. 31.

⁶⁵ Plačiau žr.: R. P e t r a u s k a s, Giminaičiai ir pavaldiniai: Lietuvos bajorų grupės XIV a. pabaigoje – XV a. I pusėje, *Lietuva ir jos kaimynai. Nuo normanų iki Napoleono. Prof. Broniaus Dundulio atminimui*, Vilnius, 2001, p. 114–115.

Mantigaila) iki 1488 m. (1476 m. mirus Mykolui Kęsgailaičiui ir 1478 m. Jonui Kęsgailaičiui, šių žemių tėvoninė reikšmė giminėje galėjo sumažėti⁶⁶) Ukmergės seniūnų šaltiniuose nesutinkame. Tačiau Valmanto palikuonys čia visą laiką išsaugojo valdžią. Antai žinomi keli Ukmergės smulkius bajorus lietę teisminiai sprendimai. Pirmąjį priėmė Sudivojus Valmantaitis ir jo sūnėnas Konradas Gudigirdaitis (kartu su Radvila Astikaičiu), kitą – Jonas Kęsgailaitis⁶⁷.

Seniūnai itin retai minimi Ašmenoje, Kernavėje, Krėvoje, Medininkuose, Šalčininkuose ir kt., t. y. ten, kur buvo svarbiausios didikų valdos. Administracinė struktūra dar buvo labai neišplėtotą, pavietų struktūra nedengė visos šalies, todėl kai kuriais atvejais tam tikros teritorijos egzistavo „šalia“ pavietų. Tik ilgainiui šalies valdymas buvo suvienodintas, o galutinis šio proceso taškas buvo 1564 m. administracinė reforma.

Tai, kad bajorijai priklausė išimtinė teisė į pareigybes, visai nerodo jos tarnybinės prigimties. Priešingai, į naujas dignitorijas buvo skiriami patys kilmingiausi asmenys. Ir vėliau svarbiausias pareigybes gaudavo tik kelių iškiliausių giminių atstovai, „naujų žmonių“ procentas jose buvo menkas. Taigi bajorijos viršūnė egzistavo ne tik todėl, kad jos nariai kadaise valdovo buvo paskirti į aukščiausias pareigybes, bet ir todėl, kad skirdamas juos didysis kunigaikštis buvo saistomas tam tikro supratimo, kam tokios teisės apskritai gali būti deleguojamos. Teiginys apie „pareigybinį lietuvių bajorijos“ pobūdį supaprastina socialinius ir politinius lietuvių visuomenės santykius. Į valdantįjį elitą galėjo įeiti ir pareigybių neatliekantys žmonės (pvz., Minigaila Vytauto valdymo pradžioje, Gedgaudas ir Kęsgaila Žygimanto Kęstutaičio laikais), o jo hierarchija nesutapo su vėlyvesniais laikais žinoma pareigybių gradacija (svarbiausias asmuo Vilniaus vaivada ir kancleris etc). 1387 m. neabejotinai įtakingiausias didikas buvo „tik“ Ašmenos seniūnas. 1440 m., iškeliant į Lietuvos sostą Kazimierą, svarbiausią vaidmenį suvaidino Smolensko vietininkas Jonas Goštautas, svarbesnių pareigybių neturintys Kęsgaila, Jonas Manvydaitis, Radvila Astikaitis ir Mikalojus Nemiraitis. Pareigybių hierarchija tuo metu jau klostėsi⁶⁸. Tai patvirtina kai kurių minėtų asmenų tolesnė istorija, tačiau jos negalima projektuoti į ankstesnius laikus. Vietinių pareigybių sistemos analizė rodo, kad seniūnų valdymo topografija yra susijusi su jų kilmės geografija. Todėl galima teigti, kad jau XIV a. pabaigoje – XV a. Lietuvos didikų valdžia nemažai priklausė nuo jų pačių paveldimų teisių, o didžiojo kunigaikščio privilegijos šias teises tik išplėtė ir institucionalizavo. XV a. seniūnai gal ir ne visada jautėsi „ponais savo žemėje“, tačiau šalia savo tėvonijų valdžiusiems pareigūnams tokia charakteristika galėjo būti visai artima.

⁶⁶ Apie tėvonių žemių sudėties nuolatinį kitimą ir „giminės lizdo“ sąvokos problematiką žr.: R. P e t r a u s k a s, *XV amžiaus Lietuvos bajorijos struktūra: giminės problema*.

⁶⁷ *PHE*, t. 20, c. 1377–1378.

⁶⁸ L. K o r c z a k, *Litewska rada wielkoksiażęca w XV wieku*, Kraków, 1998, s. 45–49.

PRIEDAS

1387–1492 m. Lietuvos pareigūnų sąrašas¹

Alytaus ir Nemunaičio seniūnai	1477–1481 m.	Alekna Sakaitis	
1486–1489 m.	Alekna Netevičius ²	1482–1486 m.	Bartošas Mantautaitis ⁶
		1488–1490 m. ⁷	Mikalojus Radvilaitis
Anykščių seniūnai	1492–1493 m.	Soltanas Aleksandraitis	
po 1442 m.	Mickus Astikaitis		
1492–1500 m.	Grigalius Astikaitis		
		Bresto seniūnai	
Ašmenos seniūnai	1413 m.	Tverbutas ⁸	
1387–1398 m.	Mykolas Minigaila	1431 m.	Kaributaitis (?) ⁹
1434–1444 m.	Daugirdas	1433 ¹⁰ –1446 m.	Načkus Ginvilaitis
		1447 m.	Hanuška ¹¹
Bielsko seniūnai	1452 m.	Alekna Davainaitis	
1431 m.	Jurgis Strumila ³	1459 m.	Rimvydas Jagintaitis ¹²
1434 m.	Račkus Tabutaitis ⁴	1475 m.	Jonas Nasutaitis
1448–1454 m.	Jonas Davainaitis ⁵	1482–1488 m.	Jokūbas Jonaitis Nemiraitis ¹³

¹ Sąrašą sudarant naudotasi: J. Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386–1795*, Kraków, 1885; A. Boniecki, *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku*, Warszawa, 1887 (priedas); Z. Wojtkowiak, min. veik., p. 146–155; K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo Litewskie...*, s. 208–215; *Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz i A. Rachuba, Kórnik, 1994; *Urzednicy podlascy XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. E. Dubas-Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, Kórnik, 1994. Toliau dokumentuojami tik šiose studijose neminėti faktai. Į sąrašą neįtraukti Švitrigailos pareigūnai (po perversmo), kai kurios mažiau reikšmingos dvaro pareigybės, kelios rusėniškų žemių seniūnijos, smulkesni už seniūnus vietos pareigūnai (pvz., tijųnai, raktininkai).

² *РИБ*, т. 27, с. 209, 283.

³ *GStA PK*, OBA 5658.

⁴ B. Możejko, Starosta bielski Iwaszko Dowojnowicz w sporze z mieszczanami gdańskimi. Nieznane źródła do badań nad mentalnością szlachecką i bielską hierarchią urzędniczą, *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej*, 1999, t. 8, s. 211–212.

⁵ B. Możejko, min. veik., p. 207, 210–212.

⁶ *РИБ*, т. 27, с. 184 (tais metais pajamas iš Bielsko karčemų gavo jo sūnus Stanislovas); *Archiwum ksiąząt Sanguszków*, Lwów, 1890, t. 3, s. 19.

⁷ *GStA PK*, OF 18b, p. 271.

⁸ *Vitoldiana*, p. 83.

⁹ *GStA PK*, OBA 5784 (*herczone vom Reuschen Briske, des koniges von Polan brudir sone herczone Carwaten*).

¹⁰ *Akta unji Polski z Litwą 1385–1791* (toliau – *AU*), wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków, 1932, s. 94.

¹¹ *GStA PK*, OF 16, p. 1208 (*Hanuszko*).

¹² *Archiwum ksiąząt Lubartowiczów Sanguszków w Stawucie*, wyd. Z. L. Radziszewski i in., Lwów, 1887, t. 1, s. 52.

¹³ *РИБ*, т. 27, с. 185 (tais metais gavo pajamas iš Bresto muitų), 248.

Breslaujos seniūnai	1488–1489 m. Petras Radvilaitis ¹⁸
XV a. pradžia Albertas Manvydas	
1452 m. Jurgis Getautaitis	Dubingių seniūnai
1453 m. Jonas Vėževičius	1433 m. Sakas
1466–1474 m. Bagdonas Andriejaitis Sakaitis	1434–1435 m. Andrius Sakaitis
1476–1482 m. Petras Jonaitis Mangirdaitis	1477 m. Bartošas Mantautaitis
1486 m. Jonas Iljiničius	
1488–1490 m. Jurgis Jonaitis Zenovijaitis ¹⁴	Eišiškių seniūnai
Darsūniškio seniūnai	1440 m. Aleksandras Mantautas ¹⁹
1422 m. Jonas Goštautas	1473 m. Alekna Taboras ²⁰
1482–1488 m. Stanislovas Deržkavičius ¹⁵	1486 ²¹ –1492 m. Jokūbas Hanusaitis
Drohičino seniūnai	Gardino seniūnai
1430, 1440,	1422–1433 m. Mykolas Manvydas ²²
1450–1458 m. Nasuta	1434 m. Ivaška (Davainaitis?) ²³
1438 m. Andrius Davainaitis	1442–1448 m. Andrius Davainaitis ²⁴
1445–1448 m. Mykolas Goliginaitis	1450–1452 m. Petras Leliušas ²⁵
1464–1474 m. Petras Paškevičius Strumila	1458–1459 m. Alekna Sudimantaitis ²⁶
1475 ¹⁶ –1478 m. Jonas Iljiničius	1463–1476 m. Stankus Sudivojaitis ²⁷
1479–1480 m. Jurgis Andriejaitis Nemiraitis	1478 m. Jonas Kučukaitis ²⁸
1481–1499 m. Jokūbas Davainaitis	1484 m. Jonas Nasutaitis ²⁹
Dubičių seniūnai	1485–1504 m. Aleksandras Jurgaitis Alšėniškis
1470 m. Jundilas Račkaitis ¹⁷	

¹⁴ *Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – MAB RS), f. 256–2459.

¹⁵ *РИБ*, т. 27, с. 190, 275.

¹⁶ *Акты Литовской метрики* (toliau – АЛМ), собр. Ф. Н. Леонтович, Варшава, 1896, т. 1, с. 166–167.

¹⁷ *KDKW*, s. 308.

¹⁸ *РИБ*, т. 27, с. 273, 284.

¹⁹ I. D a n i ų o w i c z, *Skarbiec dyplomatów etc. postugujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów*, Wilno, 1862, t. 2, s. 173.

²⁰ A. D u b o n i s, Įdomesni dokumentai apie Lietuvos bajorus: bajorystės atsiskyrimas, gavimas ir gynimas (XV–XVI a. pirma pusė), *Lietuvos istorijos metraštis, 1998*, Vilnius, 1999, p. 178.

²¹ *РИБ*, т. 27, с. 208.

²² *LUB*, Riga, 1867, t. 5, p. 889; *GStA PK*, OBA 6587.

²³ *AU*, p. 104–105.

²⁴ S. C. R o w e l l, Išdavystė ar paprasti nesutarimai? Kazimieras Jogailaitis ir Lietuvos diduomenė 1440–1481 metais, *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.*, Vilnius, 1997, p. 64; B. M o ž e j k o, min. veik., p. 210.

²⁵ *Bullarium Poloniae*, ed. I. Sułkowska-Kuraś et S. Kuraś, Romae–Lublin, 1998, t. 6 (1447–1464), p. 92; *АЛМ*, т. 1, с. 31.

²⁶ W. S e m k o w i c z, Przywileje Witolda dla Moniwida, starosty wileńskiego i testament jego syna Jana Moniwidowicza, *Ateneum Wileńskie*, 1923, t. 1, s. 262; K. P i e t k i e w i c z, Wielkie Księstwo Litewskie..., s. 88.

²⁷ Z. K i a u p a, Pirmosios Kauno miesto privilegijos, *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, Vilnius, 1992, t. 2, p. 39; K. J a b l o n s k i s, Archyvinės smulkmenos, *Praeitis*, 1933, t. 2, p. 430.

²⁸ *Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie*, t. 3, s. 16.

²⁹ *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 25*, parengė D. Antanavičius ir A. Baliulis, Vilnius, 1998, p. 75–76.

Kameneco seniūnai

1444 m.	Nasuta ³⁰
po 1444 m.	Pacas Daukšaitis
1454 m.	Teodoras Olizaraitis ³¹
1461 m.	Jonas Rogatinskis ³²

Kauno seniūnai

1398–1423 m.	Jonas Sungaila ³³
XV a. pr.	Gintautas ³⁴
1418, 1432 m.	Šedbaras Valmantaitis ³⁵
1431 m.	Sudivojus Valmantaitis ³⁶
1433 m.	Gineitis ³⁷
1434 m.	Konradas ³⁸
1447 m.	Petras Sakaitis ³⁹
1447–1459 m.	Sudivojus Valmantaitis ⁴⁰
1463–1467 m.	Stankus Mordašas ⁴¹
1481 m.	Jurgis Pacevičius ⁴²
1481/1485–1498 m.	Stankus Kostevičius ⁴³

Kernavės seniūnai

1398 m.	Buivydas (Roivydas)
1434 m.	Vainius Giedraitis

Kijevo kunigaikščiai/vaivados

1396 m.	Jonas Algimantaitis
1411 m.	Jurgis Gedgaudas ⁴⁴

1422–1430 m.	Mykolas Jonaitis Alšėniškis
1443–1455 m.	Olelka Vladimiraitytė
1455–1470 m.	Simonas Olelkaitis
1471–1480 m.	Martynas Goštautas
1480–1483 m.	Jonas Chodkevičius
1486–1492 m.	Jurgis Pacevičius

Klecko seniūnai

1441 m.	Jonas Rogatinskis ⁴⁵
1444 m.	Jonas Nemiraitis ⁴⁶

Kopyliaus seniūnai

1435 m.	Petras Mangirdaitis ⁴⁷
---------	-----------------------------------

Krėvos seniūnai⁴⁸

1398–1401 m.	Andrius Goštautas
1433–1434 m.	Sudimantas

Lydos seniūnai

1432/1433 m.	Jagintas ⁴⁹
1434–1435 m.	Alekna Davainaitis
1447 m.	Rimvydas (Jagintaitis) ⁵⁰
1470–1471 m.	Jonas Chodkevičius
1473–1478 m.	Jonas Kučukaitis
1483–1486 m.	Petras Paškevičius Strumila
1488 ⁵¹ –1499 m.	Stanislovas Petraitis Kiška

³⁰ Акты, относящиеся к истории Западной России, С.-Петербург, 1846, т. 1, с. 58.

³¹ АЛМ, т. 1, с. 12.

³² Ten pat, p. 13.

³³ LUB, Reval, 1859, t. 4, p. 226–227; LUB, Riga–Moskau, 1881, t. 7, p. 37.

³⁴ GStA PK, OBA 28512.

³⁵ CEV, p. 413; GStA PK, OBA 6896.

³⁶ GStA PK, OBA 5636.

³⁷ AU, p. 94.

³⁸ AU, p. 104–105.

³⁹ K. J a b l o n s k i s, Nauji Vytauto laikotarpio aktai, Praeitis, 1933, t. 2, p. 408.

⁴⁰ LUB, Riga–Moskau, 1896, t. 10, p. 271; GStA PK, OBA 15247.

⁴¹ Z. K i a u p a, min. veik., p. 39; *Hansisches Urkundenbuch*, bearb. von W. Stein, Leipzig, 1903, Bd. 9, S. 270–271.

⁴² *Archiwum ksiąząt Sanguszków w Sławucie*, t. 1, s. 80.

⁴³ MAB RS, f. 256–2272.

⁴⁴ CEXV, ed. A. Lewicki, Cracoviae, 1891, t. 2, p. 42.

⁴⁵ ПИБ, т. 27, с. 62.

⁴⁶ LUB, t. 10, p. 16–17.

⁴⁷ CEXV, t. 2, p. 343.

⁴⁸ LUB, t. 4, p. 226–227; AU, p. 36, 94, 104–105.

⁴⁹ GStA PK, OBA 28833.

⁵⁰ GStA PK, OBA 9424. Kad tai buvo būtent Jagintaitis, patvirtina 1511 m. dokumentas, minintis Kazimiero laikų Lydos seniūną Rimvydą Jagintaitį (KDKW, p. 263–264).

⁵¹ ПИБ, т. 27, с. 248.

Lucko seniūnai

1429–1431 m.	Jurša
1433 m.	Aleksandras Nosas ⁵²
1463–1477 ⁵³ m.	Mykolas Mantautaitis
1478–1479 m.	Jonas Chodkevičius
1482–1484 m.	Olizaras Šilovičius ⁵⁴
1486–1489 m.	Petras Jonaitis Mangirdaitis
1490–1499 m.	Simonas Jurgaitis Alšėniškis

Maišiagalos seniūnai

1434 m.	Tautgirdas
1477 m.	Bartošas Mantautaitis
1486 m.	Jurgis Mackevičius

Markovo seniūnai⁵⁵

1434 m.	Mantrimas
1467 m.	Mykolas Korsakaitis

Mcensko ir Liubucko seniūnai (vaivados)

1423–1431 m.	Grigalius Protasijus ⁵⁶
1467 m.	Mikalojus Nemiraitis
1477/1486 m.	Vaska Liubičius
1486 m.	Dimitrijus Putiatičius

Medilo seniūnai

Kazimiero laikais	Andrius Sakaitis
1484 m.	Bagdonas Andriejaitis Sakaitis

Medininkų seniūnai⁵⁷

1398 m.	Kareiva
1434 m.	Narušis
1467 m.	Mackus Strumila

Merkinės seniūnai

1481 m.	Jonas (Hanus) Daugirdaitis ⁵⁸
1486–1489 m.	Mykolas Martinaitis ⁵⁹

Minsko seniūnai

1459 m.	Jonas Chodkevičius ⁶⁰
1467–1473 m.	Ivanas Ivanovičius Zaslavskis ⁶¹
1487–1489 m.	Ivanas Vasiljevičius

Naugarduko vietininkai

1430 ⁶² –1432 m.	Petras Mangirdaitis
1433–1435 m.	Jonas Gojcevičius ⁶³
1445–1456 m.	Petras Mangirdaitis ⁶⁴
1459 m.	Alekna Davainaitis ⁶⁵
1461 m.	Jurgis Gojcevičius ⁶⁶
1464–1471 m.	Martynas Goštautas
1475 m.	Albertas Jonaitis Manvydaitis
1482–1484 m.	Mykolas Mantautaitis
1486–1487 m.	Soltanas Aleksandraitis
1488–1490 m.	Mikalojus Radvilaitis
1492–1496 m.	Jurgis Pacevičius

⁵² *GStA PK*, OBA 6410 (1433 m. balandžio mėn. perėjo į Švitrigailos pusę).

⁵³ *Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie*, perg. nr 1282.

⁵⁴ *Archiwum ksiąząt Sanguszków*, t. 3, s. 18; *PIB*, t. 27, c. 398.

⁵⁵ *AU*, p. 104–105; *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 25*, p. 268.

⁵⁶ *Полное собрание русских летописей*, т. 11, с. 238–239; т. 12, с. 9. Švitrigailos stovykloje Mcensko vaivada buvo dar 1436 m. (*GStA PK*, OBA 7160).

⁵⁷ *LUB*, t. 4, p. 226–227; *AU*, p. 104–105; *PIB*, t. 27, c. 12.

⁵⁸ *KDKW*, s. 374.

⁵⁹ *PIB*, t. 27, c. 213–214, 224–225.

⁶⁰ *Archiwum ksiąząt Sanguszków*, t. 1, s. 52.

⁶¹ *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 25*, p. 268; *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 3*, p. 52.

⁶² *CEXV*, t. 2, p. 243–244.

⁶³ *AU*, p. 94; *CEXV*, t. 2, p. 343.

⁶⁴ *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 3*, p. 44; *GStA PK*, OBA 14635.

⁶⁵ *Archiwum ksiąząt Sanguszków*, t. 1, s. 50.

⁶⁶ *MAB RS*, f. 256–4431.

Ostrinos seniūnai

1434 m.	Andriuška
1441 m.	Dmiška
1489 m.	Miklošas Butkevičius ⁶⁷

Podolės seniūnai

1411–1423 m.	Jurgis Gedgaudas
Vytauto laikais	Petras Mangirdaitis
1427–1430 m.	Jonas Daugirdas ⁶⁸
1431–1432 m.	Teodoras Kaributaitis

Polocko vietininkai

1396 m.	Mangirdas
1409 m.	Jurgis Simonaitis
1412–1413 m.	Jonas Nemira
1422 m.	Thoyto (?)
1439 m.	Prišgintas ⁶⁹
1440 m.	Petras Senka Gedgaudaitis ⁷⁰
1441/1444 m.	Jonas Gojcevičius ⁷¹
1444–1458 m.	Andrius Sakaitis ⁷²
1459 m.	Petras Mangirdaitis ⁷³
1463–1477 m.	Alekna Sudimantaitis
1479/1480 ⁷⁴ –	Bagdonas Andriejaitis
1484 m.	Sakaitis
1484 ⁷⁵ –1496 m.	Jonas Jurgaitis Zaberezinskis

Punios seniūnai

1469 m.	Bartošas Mantautaitis ⁷⁶
---------	-------------------------------------

Skirsnemunės seniūnai

1446–1453 m.	Gedgaudas ⁷⁷
1486–1488 m.	Alekna Mykolaitis ⁷⁸

Slanimo ir Zditovo seniūnai

1432/1440 m.	(Petras?) Goštautas ⁷⁹
1440/1447 m.	(Jurgis?) Butrimas ⁸⁰
1468–1471 m.	Miška Vieštartaitis ⁸¹
1483–1490 m.	Soltanas Aleksandraitis

Smolensko vietininkai

Prieš 1399 m.	Jamantas ir Vasilijus Boreikaitis ⁸²
1422 m.	Jonas Butrimas
Apie 1424 m.	Jurgis Gedgaudas
1435 m.	Jurgis Butrimas
1436–1440 m.	Jonas Goštautas
1440 m.	Andrius Sakaitis
1441/1445 m.	Simonas Jamantaitis ⁸³
1445 m.	Sudivojus Valmantaitis
1447 ⁸⁴ –1451 m.	Petras Senka Gedgaudaitis
1450 ⁸⁵ –1458 m.	Mykolas Kešgailaitis
1460–1472 ⁸⁶ m.	Jonas Vėževičius
1467 m.	Mikalojus Nemiraitis
1482–1486 m.	Mikalojus Radvilaitis
1487–1488 m.	Jonas Iljiničius

⁶⁷ РИБ, т. 27, с. 284.

⁶⁸ Podolės seniūnu buvo jau 1427 09 17, nes tos dienos Vytauto dokumento, kuriame buvo dovanojamos valdos Podolėje, apačioje ta pačia ranka užrašyta: *Давкгардъ правил (Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie, perg. nr 316)*.

⁶⁹ *Полоцкие грамоты*, состав. А. Л. Хорошкевич, Москва, 1977, т. 1, с. 139.

⁷⁰ Ten pat, p. 140.

⁷¹ Ten pat, p. 149.

⁷² KDKW, s. 206; *Полоцкие грамоты*, т. 1, с. 190.

⁷³ LUB, t. 11, p. 564. Dėl datavimo žr.: L. K o r z a k, min. veik., p. 91.

⁷⁴ Tik indiktu (13) datuotas Kazimiero laiškas Pskovui (РИБ, т. 27, с. 344).

⁷⁵ *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 25*, p. 76.

⁷⁶ MAB RS, f. 256–2615.

⁷⁷ GStA PK, OF 15, p. 447–448; GStA PK, OBA 12508.

⁷⁸ РИБ, т. 27, с. 210, 281.

⁷⁹ *Archiwum ksiąząt Sanguszków*, t. 3, s. 1.

⁸⁰ *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 10*, parengė E. Banionis ir A. Baliulis, Vilnius, 1997, p. 87.

⁸¹ *Archiwum ksiąząt Sanguszków*, t. 3, s. 12; РИБ, т. 27, с. 25.

⁸² *Полное собрание русских летописей*, С.-Петербург, 1910, т. 23, с. 137; *Lietuvos metraštis: Vychovo kronika*, p. 101.

⁸³ РИБ, т. 27, с. 622.

⁸⁴ GStA PK, OBA 9424.

⁸⁵ *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 3*, p. 28.

⁸⁶ GStA PK, OBA 16338.

Strėvininkų seniūnai
1434 m. Mantigaila Žukaitis⁸⁷ 1483–1484 m. Mykolas Mantautaitis
1488–1492 m. Mikalojus Radvilaitis

Šalčininkų seniūnai
1422–1435 m. Aleksandras Mantautas⁸⁸

Vasiliškių seniūnai
1434 m. Nekrašas⁸⁹

Trakų seniūnai ir (nuo 1413 m.) vaivados

1398 m. Ginvilas
1412–1432 m. Jaunius Valmantaitis
1433⁹⁰–1440 m. Petras Leliušas
1440–1443 m. Jonas Goštautas
1443–1458 m. Jonas Manvydaitis
1459–1465 m. Andrius Sakaitis⁹¹
Apie 1465 m. Jonas Vėževičius
1466–1477 m. Radvila Astikaitis
1478 m. Stankus Sudivojaitis
1480–1483 m. Martynas Goštautas
1484⁹²–1490 m. Bagdonas Sakaitis
1490⁹³–1497 m. Petras Jonaitis Mangirdaitis

Trakų kaštelionai
1413–1433⁹⁴ m. Jonas Sungaila
1452–1455 m. Načkus Ginvilaitis⁹⁵
1459 m. Alekna Davainaitis⁹⁶
1477 m. Jonas Kęsgailaitis⁹⁷

Ukmergės seniūnai
1398 m. Vigaila
1410 m. Kęsgaila Valmantaitis
1424–1425 m. Šedbaras Valmantaitis
1433–1434 m. Mantigaila
1488–1492 m. Stankus Jurgaitis

Užpalių (ir Pienionių) seniūnai
1398–1442 m. Kristinas Astikas
1442–1477 m. Radvila Astikaitis
1477–1509 m. Mikalojus Radvilaitis

Vilniaus seniūnai ir (nuo 1413 m.) vaivados

1387 m. Andrius Goštautas
1393 m. Mykolas Minigaila
1396–1423 m. Albertas Manvydas
1426–1432 m. Jurgis Gedgaudas
1432 m. Jaunius Valmantaitis⁹⁸
1433⁹⁹–1443 m. Jonas Daugirdas
1443–1458 m. Jonas Goštautas
1458 m. Jonas Manvydaitis
1459–1476 m. Mykolas Kęsgailaitis
1477–1490 m. Alekna Sudimantaitis
1491¹⁰⁰–1509 m. Mikalojus Radvilaitis

⁸⁷ AU, p. 104–105.

⁸⁸ LUB, t. 5, p. 888–889; CEXV, t. 2, p. 343.

⁸⁹ AU, p. 104–105.

⁹⁰ AU, p. 94.

⁹¹ *Archiwum ksiąząt Sanguszków*, t. 1, s. 51–52; *MAB RS*, f. 256–3528, l. 15.

⁹² *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 25*, p. 74.

⁹³ *Українські грамоти XV ст.*, підг. В. М. Русанівського, Київ, 1965, с. 49.

⁹⁴ AU, p. 94.

⁹⁵ *KDKW*, p. 236; *GStA PK*, OBA 13725.

⁹⁶ *Archiwum ksiąząt Sanguszków*, t. 1, s. 50–52.

⁹⁷ *GStA PK*, OBA 16656.

⁹⁸ Po 1432 09 01 Ašmenos perversmo buvo paskirtas Vilniaus vaivada (*GStA PK*, OBA 6210).

⁹⁹ AU, p. 94.

¹⁰⁰ *GStA PK*, OBA 17645.

Vilniaus kaštelionai	1469 m.	Jonas Kučukaitis ¹⁰⁷
1413 m.	Mykolas Minigaila	
1418–1442 m.	Kristinas Astikas	Vitebsko vietininkai
1444–1449 m.	Kęsgaila Valmantaitis	1392 m.
1451 m.	Petras Senka Gedgaudaitis	1422 m.
1451–1459 m.	Sudivojus Valmantaitis	1431 m.
1458 m.	Dobka Kęsgailaitis ¹⁰¹	1445 ¹⁰⁸ –1452 m.
1461 m.	Albertas Jonaitis Manvydaitis	1452 m.
1475–1477 m.	Radvila Astikaitis	1463 ¹¹⁰ –1470 m.
1478–1485 m.	Jonas Kęsgailaitis	1477 m.
		1483 m.
		1485 m.
Veliuonos seniūnai		Ivanas Jurjevičius Zaslavskis
1412 m.	Minigaila ir Kareiva ¹⁰²	
1432 m.	Galminas Nadabaitis ¹⁰³	Valkavisko seniūnai
1444–1453 m.	Stankus Mordašas ¹⁰⁴	1440/1443 m.
1488 m.	Daugirdas Bilevičius ¹⁰⁵	1443/1447 m.
		1470–1473 m.
Vilkijos seniūnai		1478 ¹¹⁴ –1494 m.
1451 m.	Jonas Sakaitis ¹⁰⁶	Nekrašas Valavičius ¹¹¹
		Bagdonas Mantrimaitis ¹¹²
		Jonas Iljiničius ¹¹³
		Jonas Andriejaitis Davainaitis

¹⁰¹ 1458 09 01 Jono Manvydaičio testamente Dobka Kęsgailaitis įvardijamas kaip Vilniaus Aukštutinės pilies seniūnas (W. S e m k o w i c z, *Przywileje Witolda dla Moniwida*, s. 261–262).

¹⁰² *CEV*, p. 232.

¹⁰³ *LUB*, t. 8, p. 363.

¹⁰⁴ *LUB*, t. 10, p. 16–17; *GStA PK*, OBA 12508.

¹⁰⁵ *MAB RS*, f. 256–4265; *PHE*, т. 27, с. 267, 281.

¹⁰⁶ *GStA PK*, OBA 10693.

¹⁰⁷ *KDKW*, p. 305; *Lietuvos Metrika. 4-oji Teismų bylų knyga*, parengė S. Lazutka, I. Valikonytė ir kt., Vilnius, 1997, p. 304.

¹⁰⁸ *LUB*, t. 10, p. 108.

¹⁰⁹ *KDKW*, s. 236.

¹¹⁰ Z. Kiaupa, min. veik., p. 39.

¹¹¹ *MAB RS*, f. 256–4439.

¹¹² Ten pat.

¹¹³ *Archiwum ksiąząt Sanguszków*, t. 1, s. 65–66; *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 3*, p. 24.

¹¹⁴ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. X. Liske, Lwów, 1876, t. 6, s. 188.

Žemaitijos seniūnai
 1409¹¹⁵–1411 m. Rumbaudas Valmantaitis
 1412–1432 m. Kęsgaila Valmantaitis
 1433–1434 m. Galminas Nadabaitis¹¹⁶
 1436–1441 m. Kontautas¹¹⁷
 1440, 1443–1449 m. Kęsgaila Valmantaitis
 Apie 1441/44 m. Gedgaudas¹¹⁸
 1449¹¹⁹–1485 m. Jonas Kęsgailaitis
 1486–1527 m. Stanislovas Jonaitis Kęsgailaitis

Kancleriai

1441 m. Sudivojus Valmantaitis
 1444–1476 m. Mykolas Kęsgailaitis
 1478–1490 m. Alekna Sudimantaitis
 1491¹²⁰–1509 m. Mikalojus Radvilaitis

Žemės išdininkai

1443(?)–1454 m. Aleksandras Jurgaitis
 1473–1486 m. Jonas Aleksandraitis
 1486–1498 m. Andrius Aleksandraitis

Dvaro išdininkai

1429 m. Jurgis Strumila
 1474¹²¹–1482 m. Soltanas Aleksandraitis
 1482–1492 m. Jonas Litavoras
 Chrebtavičius

Didieji (žemės) maršalai

1407–1411 m. Stanislovas Čupurna
 1412–1432 m. Rumbaudas Valmantaitis

1433–1434 m. Radvila Astikaitis
 1434–1459 m. Petras Mangirdaitis
 1463–1474 m. Radvila Astikaitis
 1476 m. Stankus Sudivojaitis
 1477–1479 m. Martynas Goštautas
 1480–1490 m. Bagdonas Sakaitis
 1491–1497 m. Petras Jonaitis Mangirdaitis

Dvaro (valdovo) maršalai

1395–1407(1411) m. Stanislovas Čupurna
 1395 m. Milius
 1401 m. Jurgis Gedgaudas
 1412–1420 m. Jonas Butrimas
 1420–1429¹²²,
 1440–1452 m. Radvila Astikaitis
 1422–1431 m. Petras Mangirdaitis
 1424 m. Jonas Daugirdas
 1425–1430 m. Jokūbas iš Kobylanų
 1426–1435 m. Jonas Goštautas
 1428–1429 m. Jurgis Butrimas
 1429 m. Petras Senka Gedgaudaitis
 1434–1435 m. Pacas Daukšaitis
 1437 m. Mikalojus Nekrašas Butvydaitis
 1443–1447 m. Albertas Goštautas
 1444 m. Jonas Nemiraitis¹²³
 1445¹²⁴–1455 m. Jonas Sačkus
 Apie XV a. vid. Jokūbas Ralaitis
 1452–1470 m. Jonas Vėževičius
 1447¹²⁵–1456 m. Alekna Rimvydaitis

¹¹⁵ CEV, p. 183.

¹¹⁶ AU, p. 94, 104–105.

¹¹⁷ MAB RS, f. 256–3526, l. 1; *Lietuvos Metrika. 6-oji Teismų bylų knyga*, parengė S. Lazutka ir I. Valikonytė, Vilnius, 1995, p. 269, 277. Žemaitijos seniūnu buvo ir 1452–1453 m. šalia vyresniojo seniūno Jono Kęsgailaičio (*Index corporis*, t. 2, p. 16; GStA PK, OBA 12508).

¹¹⁸ S. C. R o w e l l, *Išdavystė*, p. 63–64 (1441 m.); GStA PK, OBA 27881 (nedatuotas Klaipėdos komtūro laiškas didžiajam magistrui).

¹¹⁹ KDKW, s. 217.

¹²⁰ GStA PK, OBA 17645.

¹²¹ R. R. T r i m o n i e n ė, 1471 m. Čekijos sosto klausimas ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, *Tarp istorijos ir būtovės*, p. 209.

¹²² *Vitoldiana*, p. 105–106.

¹²³ LUB, t. 10, p. 16–17

¹²⁴ *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 3*, p. 66.

¹²⁵ GStA PK, OBA 9424.

1463–1477 m.	Bagdonas Andriejaitis Sakaitis	1482 m.	Mykolas Mantautaitis
1464–1475 m.	Stankus Sudivojaitis	1482 m.	Jurgis Kučukaitis
1469–1478 m.	Jonas Kučukaitis	1482–1496 m.	Jonas Jurgaitis Zaberezinskis
1470–1479 m.	Jonas Chodkevičius	1482–1493 m.	Soltanas Aleksandraitis
1471 m.	Mikalojus Nemiraitis	1482–1492 m.	Jokūbas Hanusaitis
1472 m.	Jonas Sakaitis ¹²⁶	1483 m.	Jokūbas Jonaitis Nemiraitis
1477–1483 m.	Stanislovas Mykolaitis	1483–1486 m.	Petras Paškevičius Strumila
1480–1482 m.	Petras Jonaitis Mangirdaitis	1484 m.	Jonas Nasutaitis
1480–1492 m.	Jurgis Pacevičius	1486 ¹²⁸ –1494 m.	Stanislovas Ivaškevičius
1481 m.	Mykolas Jonaitis Keçgailaitis ¹²⁷	1488–1489 m.	Ivanas Jurša

¹²⁶ *Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie. Teki Naruszewicza*, 20, nr 216.

¹²⁷ *GStA PK*, OBA 16947.

¹²⁸ *РИБ*, т. 27, с. 209.

DER HERR IM EIGENEN LANDE: DIE LITAUISCHEN AMTMÄNNER ENDE DES 14. UND IM 15. JAHRHUNDERT*

Zusammenfassung

RIMVYDAS P E T R A U S K A S

In der Historiographie herrscht eine Theorie über den „Amtscharakter“ des litauischen Adels. Die Verfechter dieser Theorie behaupten, daß die Zugehörigkeit zu der Führungsschicht Litauens im 15. Jh. die Ausübung der weltlichen bzw. geistlichen Ämter bestimmte. So wird die Macht des Großfürsten in Bezug auf den Adel akzentuiert. Aber einige Quellenstellen deuten darauf hin, daß die litauischen Adligen ihre Herrschaft als „eigene“ verstanden haben. Somit entsteht die Frage nach den Voraussetzungen ihrer Herrschaft.

In dieser Hinsicht ist wichtig zu erforschen, ob die lokalen Ämter (Hauptmänner) schon im 15. Jh. nicht erblich geworden sind. Die Untersuchung hat gezeigt, daß sich in manchen Fällen eine Korrelation zwischen diesen lokalen Ämtern und Erbbesitzungen (Patrimonien) der Adligen, die sie bekleideten, feststellen läßt. Der Großfürst mußte sich auf die bereits existierenden hierarchischen Verhältnisse stützen, da es keine einheitliche administrative Struktur für das ganze Land gab. Der Chronist des Deutschen Ordens Wigand von Marburg berichtet über das litauische Heer, das im Land Maišiagalas im Jahr 1365 den Kreuzrittern begegnete. Dieses Heer führte ein gewisser *Busko*. Nach einigen Jahren erwähnen die *Wegeberichte* im naheliegenden Land das *Busekindorf*. Man kann annehmen, daß wir hier mit der Herrschaft des einheimischen Adligen zu tun haben. Die in der Historiographie herrschende Meinung, daß die Großfürsten des gediminidischen Geschlechts den Dienstadel geschaffen hätten, der sich erst später emanzipierte, vereinfacht wohl die damaligen sozialen und politischen Beziehungen. Zu dem Kreis der herrschenden Oberschicht gehörten auch diejenigen, die kein Amt besaßen. Zum Beispiel stand der Minigaila immer als erster unter den Zeugen der Urkunden des Vytautas, obwohl er manchmal kein Amt ausübte. Die innere Hierarchie des Hochadels stimmte mit der aus den späteren Zeiten bekannten Rangfolge der Ämter nicht überein. Im 16. Jh. hatte z. B. der Wojewode von Vilnius den höchsten Rang im Land. Im Jahre 1387 war dagegen der Hauptmann von Ašmena der einflußreichste Adlige im Land. Es ist klar, daß seine hohe Position nicht von seinem Amt abhängig war.

Die Tatsache, daß der Hochadel alle Ämter innehatte, bedeutet nicht seine dienstliche Herkunft. Ganz im Gegenteil, das Recht die Ämter zu besitzen, hatten ausschließlich die adligen Personen. Der Großfürst konnte dank seinem Ernennungsrecht die Rangfolge innerhalb des Adels beeinflussen. Aber die Untersuchung der Personalien der Hauptmänner hat die Grenzen seiner Macht gezeigt. Die größten Chancen, Nachfolger eines Hauptmannes zu werden, hatten seine Verwandten. Für einen Menschen, der nicht zu der lokalen Elite zählte, fiel es außerordentlich schwer, die großfürstliche Macht erfolgreich zu repräsentieren. Die Quellen des 15. Jhs. erwähnen keine dem Hauptmann verpflichtete Personengruppe. Was sicherte dann seine Herrschaft? Die

* Ich bedanke mich bei dem Katholischen Akademischen Ausländer-Dienst für das Stipendium und für die Möglichkeit, an der Freien Universität Berlin zu studieren und im Geheimen Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz zu arbeiten.

Unterstützung war nur von der Seite der Verwandten und der Verbündeten, die die Quellen als *amici, frunde, приятели* bezeichnen, zu erwarten. Dies zeigt wiederum, wie sehr die großfürstliche Gewalt die lokalen Gegebenheiten respektieren mußte. Die Hauptmänner des 15. Jhs. fühlten sich nicht immer als „Herren im eigenen Lande“, aber bei ihren Patrimonien herrschenden Amtmännern eine solche Charakteristik durchaus naheliegend sein konnte.

Gauta 2001 m. gegužės mėn.

Rimvydas P e t r a u s k a s (g. 1972). Vilniaus universiteto doktorantas. Tyrinėjimų kryptis – XIV–XV a. Lietuvos politinė ir socialinė istorija.

Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas, Universiteto g. 7, Vilnius, LT-2734

el. paštas: rimpet@takas.lt